

O roli formalismu v debatě ... a jiných (metodické okénko)

Zkušenosti ze IV. mezinárodního tábora IDEA

Autor: René Brinda

Obsah: článek srovnává český debatní program s programy zahraničními. Poukazuje na odlišnosti, vyzdvihuje přednosti čs. programu a na základě zahraničních zkušeností navrhuje, jak odstranit některé nedostatky. Článek byl zveřejněn v bulletinu ADK 7/září 1998, str.6-8 ("Borovec očima metodika").

Článek se týká problematiky: formalismu v debatě, rozhodování, role N1, role druhých a třetích mluvčích - nalézání "oblastí sporu" (konkrétní příklad), účelu křížových otázek, času na přípravu, účelu definic v debatě a dvojího významu termínu "definice" v debatě.

Mezinárodní tábor v Borovci byl zaměřen poněkud jinak, než jsme zvyklí. Předpokládalo se (mylně), že účastníky budou pouze zkušení debatéři a trenéři a že tedy není třeba prohlubovat znalost debatních mouder. Snahou bylo spíše prohloubit úroveň debaty jako takové, ukázat, že **debatovat lze nejen stylem hladkého až kluzkého surfování po povrchu problému**. S tímto nešvarem se potýká, zdá se, celý program obecně, český nevyjímaje. Nicméně z praxe debat boroveckého turnaje, cvičení i sezení rozhodčích, jichž se mi několik dostalo cti vést, bylo lze upozorovat na odlišnosti jednotlivých programů. O některých z nich bych si vám dovolil referovat.

Nejdříve několik pozitivních zjištění. Na rozdíl od našeho upadly některé národní programy do tuhého formalismu, mylně se domnívají, že uvádí-li se v metodickém příkladu, že druhý argument má dva podbody, že tedy dva podbody mít musí! Konstrukce linie se potom po formální stránce blíží skládání hexametřů a debatéři mají tolik problémů dodržet formální strukturu, že na samotný obsah již schází energie. Tento blud potom ve svém hodnocení podporují i rozhodčí! Považte, někde se negativně hodnotí nepředstaví-li debatér sebe, svůj tým, školu, město a příbuzenstvo, stejně jako když opomene "důležitou" formulu na konci řeči: "Jsem připraven/a zodpovědět křížové otázky". Dogmatikům bylo osvětleno, že struktura kterou sledujeme nám byla DOPORUČENA jako efektivní nástroj přesvědčivého debatování. Domnívá-li se však někdo, že lze i jinak (např. bez definic), je to jen jeho/její věc. **Dodržování jakési formální struktury přece neřeší otázku platnosti/neplatnosti teze!**

Pozor však, v českém programu jsme některé body struktury kodifikovali v Pravidlech!

Další pozitivní zjištění. V Česku chápeme debatu správně, když nebereme body pro jednotlivé mluvčí při rozhodování debat v potaz. Není tomu tak všude. Sám to zašumělo, když mluvčí jednoho z národních programů oznámil, že u nich se věc řeší součtem bodů. I v otázce "low point win" (vítězství, kdy vítězný tým má v součtu méně pomocných bodů než tým poražený) patříme mezi programy nejsvobodomyšlnější a po nejnovější úpravě způsobu přidělování bodů pro jednotlivce je náš program vlajkovou lodí oproštění se od banalit a soustředění se na meritum věci.

Špatné zprávy. Dovolím si začít zeširoka. Myslím, že nejsem sám, kdo u nás začíná stále častěji používat zkratku pro již dříve slyšené. U mne je to "RPT", případně "RPT bla, bla", kterou označuji u třetího, či dokonce již i u druhého řečníka doslovné opakování předchozí/dh řeči/í. Mnohé záznamové listy potom obsahují zápis prvních řečí, několik poznámek

prokládaných zkratkami “RPT” u řeči druhých a jedné velké svorky vedoucí k “RPT bla, bla” u řeči třetích. Něco u nás ZJEVNĚ není v pořádku. Uniká smysl formátu debaty tři na tři. Sledování debat v Bulharsku napomohlo odhalit, kde je chyba.

Opakování již řečeného druhými řečníky. Naši debatéři často vystřílejí prach (t.j. řeknou vše, co k danému argumentu jsou schopni říci) již v první řeči. A2 potom nemá mnoho, co by dodal. V některých programech na to jdou jinak (a domnívám se, že zcela legitimně, v intencích a v souladu s našimi Pravidly by se to tak dalo řešit i u nás). Přednesení konstruktivní linie (ať již afirmativní či negativní) si rozloží mezi první dva řečníky. A1 argumenty představí, vysvětlí, uvede, jak naplňují kritérium, a tím doloží dopad na obhajobu/negaci teze. Neuvádí však příklady, čísla, analogie etc. To je práce druhého mluvčího. Ten argument rehabilituje a dále podpoří příklady, čísla etc. Tento přístup se mi zdá, mimo to, že odpovídá na výše zmíněný problém, rozumný i z hlediska hospodaření s časem, zejména však je odpovědí na bol, kterým trpí VELMI mnoho debat u nás: **debatování o příkladech.** Příkladech často nedůležitých, podružných, ba i zcela obskurních. Argument zapomenut, debata se vine okolo problému mnoho-li radioaktivity ve vepříně... Znalí teorie vědí, proč tomu tak je: vyvracení příkladu je nejjednodušší. Málokdo si bohužel z přednášky o negativních strategiích pamatuje pokračování této věty, že totiž je i nejméně účinné. Nezazní-li v první řeči příklad, nezbyvá negativnímu mluvčímu N1, než se skutečně zabývat ARGUMENTACÍ. Haleluja. Tento přístup se mi jeví následováníhodným.

“RPT bla, bla” u řeči třetích. Vysvětlit, proč těchto bylo v Borovci méně než u nás, je poněkud složitější. Jde totiž o chápání role třetího mluvčího. Při tomto výkladu mějte na paměti, že mezinárodní chápání formátu Karl Popper vyžaduje negativní konstruktivní linii, že tato je co do rozsahu srovnatelná s linií afirmativní - obvykle tři argumenty - a že, v rozporu s naším chápáním tohoto formátu, se v první řadě vede spor o platnost/neplatnost teze (tento spor je u nás také, je však druhořadý), zatímco u nás se v první řadě vede spor o platnost/neplatnost obhajoby teze afirmativní stranou! Dle našich Pravidel a jiných dokumentů předkládají třetí mluvčí “syntetizující závěr”. Potud vše v pořádku. Na školeních však říkáme, že třetí mluvčí má současně odhalit, kdy a kdo v debatě prokázal platnost/neplatnost argumentu. Zde již je odlišnost. V některých programech totiž neobhájuje poslední mluvčí jednotlivé argumenty, ale linii jako takovou a její dopad na platnost/neplatnost teze. V praxi to potom vypadá tak, že třetí mluvčí odhalí oblasti sporu (areas of clash), respektive odhalí, co se on/ona domnívá, že byly ony oblasti sporu. (Rozhodčí za oblasti sporu může považovat něco úplně jiného) a dokládá, proč tu kterou oblast obhájila jeho/její strana, či proč je hodnota představená jeho/její stranou závažnější než hodnota představená stranou opoziční. Mimochodem, další vyzorovaná odlišnost: v mezinárodním formátu se teze, byť i po formální stránce jasně návrhové, chápou jako hodnotové.

Zkusím být konkrétnější. Teze “Stát by měl poskytovat vzdělávání jen v oficiálním jazyce”. Kritériem, přijatým oběma stranami, je dosažení stabilního politického společenství (stable political community). Argumenty afirmativní strany: 1/ Vzdělávání jen v oficiálním jazyce prohlubuje pocit příslušnosti. 2/ Stejně (equal) vzdělávání je výrazem rovnosti (equality) v právech všech příslušníků společenství, a vede tedy k pocitu uspokojení menšin. 3/ Vzdělávání jen v oficiálním jazyce zaručuje efektivní využívání státních financí. Argumenty negativní strany: 1/ Stabilního politického společenství lze dosáhnout jen respektováním a uchováním kultur minorit. Jazyk je nedílnou součástí kultury, bez vzdělávání v daném jazyce kultura zaniká. 2/ Práva minorit jsou nezadatelná. 3/ Vzdělávání v jazycích minorit podporuje pocit sounáležitosti

Třetí mluvčí si všimne - a ukáže - že v průběhu debaty se strany střetly jednak v otázce, zda jazyk je či není jednotícím faktorem (argumenty Af. 1,2 Neg. 1,3), za druhé zda lze srovnávat právo národů na existenci s pragmatickým argumentem možností státní kasy (arg. Af. 3, Neg. 2).

Nebylo tedy třeba probírat dopodrobna šest argumentů: na dvou oblastech sporu mluvčí ukázal, kde se strany střetly a proč považuje tezi za obhájenou/vyvrácenou. Vypadalo to velmi elegantně, působilo to velmi přesvědčivě. Jako rozhodčí jsem sám začal vyhledávat a hodnotit oblasti sporu. Bylo to velmi efektivní.

Neříkám, že se všichni musíme pokoušet tento přístup napodobit. Informuji vás o tom, co jsme viděli, a podotýkám, že se mi to líbilo.

Stejně jako náš, i mnoho zahraničních programů se potýká s problémem **chápání účelu křížových otázek debatéry**. Pravděpodobně proto, že debatéři přicházejí k debatě vyzbrojeni celou baterií otázek, pečlivě připravených a vzorně natištěných, málokdo se dostal k tomu, aby se snažil otázkami zpochybnit řeč oponenta a připravil tak půdu pro vyvracení. Debatéři mrhali vzácným časem na to, aby připravili prostor pro vlastní konstruktivní argumentaci (což je mimochodem bez možnosti komentování odpovědí dosti obtížné).

Další drobná odlišnost praxe našeho programu a některých zahraničních programů je v **chápání role mluvčího N1**. Zatímco u nás N1 “jde na věc” obvykle s minimální přípravou, jinde si prakticky veškerý přípravný čas vybírá právě N1! Protože mezinárodní chápání pravidel nepřipouští novou argumentaci již u druhých řečníků (a za argumentaci se považuje i směr vyvracení), je **role N1 pro celý negativní tým klíčová**. V jeho/její řeči totiž musí zaznít, jakým způsobem hodlá negativní strana vyvracet afirmativní linii. Pokud se věc povedla, taková debata se mi velmi líbila: ihned po prvních dvou řečech bylo jasné, kam který tým směřuje, čeho a jak chce dosáhnout.

Stejně jako u nás, i v Borovci mrhaly týmy časem a energií **dohadováním, kolik že si vlastně chtějí vybrat času na přípravu**. Tak jako u několika posledních debat loňské debatní sezóny u nás, i v Borovci se našel stejný a elegantní recept: týmy nehlásí časoměřiči čas na přípravu předem. V klidu se připravují, časoměřič jim oznamuje každých uplynulých třicet vteřin.

Na závěr bych si dovilil přidat poslední pozorování. Společně s poznámkou, že toto by si i u nás zasloužilo následování. Náš program se potýká - i přes veškerá školení a vysvětlování a instruktáže - s problémem, kterým trpí i mnoho ostatních programů. Metodici si s účastníky programu stále nerozumí, **co je účelem definice** (definice). Debatéři často zarputile určují mluvnické kategorie jednotlivých slov, handrkují se o slovníkové významy toho či onoho a **uniká jim to nejdůležitější** - ozřejmit, o čem se vlastně hodlají bavit. V Bulharsku nám byl na tento neduh nabídnut recept: není-li v silách školitelů změnit chápání smyslu slova “definice”, budiž tento jak debatérům libo. Silně se však doporučuje, mimo přednesení definic, provést analýzu teze (resolution analysis)! Pod pojmem “definice” si totiž představujeme dva koncepty: 1/ ozřejmění, o čem se bude diskutovat a 2/ vymezení významů “klíčových” slov. Zdá se výhodné rozdělit tyto dva koncepty, pro první z nich používat pracovní termín “analýza teze”, označení “definice” ponechat jen pro význam druhý. Co vy na to?

Netřeba snad připomínat, že v debatě termín “analýza teze” - stejně jako termín “definice” - vůbec nemusí zaznít!

René Brinda
